

Ю. М. Кривець,
к. е. н., докторант, Херсонський державний аграрний університет

СУТНІСТЬ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЯ КАТЕГОРІЇ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Yu. Krivets,
candidate of economic sciences, doctoral candidate, Kherson State Agrarian University

THE NATURE AND IDENTIFICATION OF THE CATEGORY OF CORPORATE MANAGEMENT OF AGRARIAN ENTERPRISES

У статті визначено зміст категорії корпоративного управління аграрними підприємствами. Ідентифіковано його чинники, особливості, принципи використання. Виявлено переваги та проблеми впровадження. Запропоновано засоби та шляхи підвищення ефективності шляхом поширення корпоративної соціальної відповідальності. Обґрунтовано необхідність подальших наукових розробок на основі системного аналізу та синтезу як основоположного методологічного підходу наукового пізнання у цьому напрямі.

The article defines the content category of the corporate management of agrarian enterprises. To identify factors, characteristics, principles of use. Advantages and problems of implementation. Proposed tools and ways to increase efficiency through the dissemination of corporate social responsibility. The necessity for further research on the basis of the system analysis and synthesis as the fundamental methodological approach of scientific knowledge in this area.

Ключові слова: корпоративне управління, аграрні підприємства, категорія, сутність, переваги, проблеми, принципи, соціальна відповідальність.

Key words: corporate governance, agrarian company, category, essence, advantages, problems, principles, social responsibility.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Результати аналізу зарубіжного та вітчизняного досвіду свідчать, що корпоративне управління доцільно визначити як комплексну систему внутрішніх і зовнішніх механізмів, спрямовану на оптимізацію структури корпоративних відносин для забезпечення гармонізації інтересів усіх суб'єктів корпоративних відносин і реалізації ефективного інвестиційного процесу в акціонерному товаристві для максимізації його капіталізації. При цьому мета корпоративного управління за класичним варіантом полягає в захисті учасників корпоративних відносин від неефективної діяльності найманих менеджерів. Ступінь залучення учасників за допомогою корпоративного управління багато в чому визначається економічними, правовими, історичними й етичними нормами та традиціями.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні основи корпоративного управління досліджені зарубіжними та вітчизняними вченими, у роботах яких розглянуто формування і розвиток корпоративного управління, його нормативна регламентація та взаємодія учасників корпоративних відносин. Проблемаами корпоративного управління за кордоном займалися такі учені, як М. Альберт, Р. Акофф, І. Ансофф, С. Кліфф, Д. Кері, Д. Лайт, М. Мескон, Д. Паунд, У. Салмон, Ф. Хедоурі. Особливий внесок у вітчизняну економічну науку в галузі корпоративного управління здійснено у роботах дослідників І. Бондар, Д. Баюри, В. Гриньової, В. Євтушевського, М. Ігнатенка, Т. Момот, М. Небави. Проте визначення його сутності в умовах аграрних підприємств потребує подальших розробок.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є уточнення категорії корпоративного управління аграрними підприємствами через оцінку взаємозв'язку його ефективності з питаннями розвитку сільських територій та необхідність включення у його структуру корпоративної соціальної відповідальності, удосконалення на основі системно-структурного аналізу й синтезу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

У світовій аграрній економіці в умовах інтеграційних та глобалізаційних тенденцій значимість корпоративного управління, яке обумовлене поділом повноважень володіння і управління в акціонерних товариствах, посилюється з укрупненням або злиттям компаній агробізнесу і збільшення кількості різновекторних інтересів їх акціонерів. Висока якість корпоративного управління сприяє успішному розвитку та підвищенню інвестиційної привабливості аграрних корпорацій, дає додаткові гарантії акціонерам, партнерам, клієнтам і сприяє зміцненню системи внутрішнього контролю. Нині виділяють кілька підходів до визначення сутності корпоративного управління (табл. 1).

Таким чином, єдиного універсального визначення сутності корпоративного управління, яке можна було б рівнозначно застосувати для різних ситуацій, країн і правових систем, не існує. Вона розглядається з позиції певних підходів або завдань застосування та оцінки. Найбільш доцільним уявляється розглядати корпоративне управління системно, розуміючи під цим поняттям, насамперед, систему взаємодії органів та структур корпоративного управління, управління вартістю аграрного підприємства та його стійким розвитком відповідно до прийнятих цілей для за-

Таблиця 1. Узагальнені підходи учених до визначення категорії "корпоративне управління"

Автор, джерело	Визначення поняття «корпоративне управління»
Д.О. Баюра [1, с. 12]	Система цілеспрямованого формування процесу діяльності акціонерного товариства (корпорації) та впливу між акціонерами і зацікавленими особами
В.А. Євтушевський [2, с. 25]	Процеси регулювання власником руху його корпоративних прав з метою отримання прибутку, управління корпоративним підприємством, відшкодування витрат через отримання частки майна при його ліквідації
Д.В. Задахайло [3, с. 18]	Сукупність юридичних, економічних, організаційних норм і правил, у межах яких функціонує корпорація (товариство) і на основі яких вибудовуються взаємини між усіма її учасниками
Т.В. Момот [6, с. 17]	Комплексна система внутрішніх і зовнішніх механізмів, що спрямована на оптимізацію структури корпоративних відносин для забезпечення гармонізації інтересів усіх суб'єктів корпоративних відносин і реалізації ефективного інвестиційного процесу в акціонерному товаристві для максимізації його капіталізації
М.І. Небава [7, с. 12]	Процеси регулювання власником руху його корпоративних прав із метою отримання прибутку, управління корпоративним підприємством, можливих спекулятивних операцій з корпоративними правами, відшкодування витрат через отримання частки майна при його ліквідації
А. Шлейфер, Р. Вишні [11, с. 737]	Шляхи та способи, за допомогою яких інвестори гарантують отримання доходу на вкладений у корпорацію капітал
Д. Деніс [10, с. 62]	Набір механізмів (як інституціональних, так і створених на ринку), які стимулюють менеджерів компанії приймати рішення, що максимізують вартість компанії для її власників.
А.Б. Педько [8, с. 21]	Система взаємин, що складається між різними учасниками корпоративних відносин, із приводу розподілу влади, власності і доходів в акціонерному товаристві, яка підлягає чіткому правовому регулюванню
С.А. Румянцев [9, с. 16]	Система виборних та призначених органів, які здійснюють управління діяльністю відкритих акціонерних товариств, що відображає баланс інтересів власників і спрямована на забезпечення максимально можливого прибутку від усіх видів діяльності товариства згідно з нормами чинного законодавства

безпечення найбільш вигідного перерозподілу сконцентрованих у корпорації ресурсів як запоруки конкурентоспроможної діяльності в теперішньому та майбутньому вимірі.

Корпоративне управління — це не тільки і не стільки організація діяльності ради директорів, система взаємин з акціонерами та дотримання їх прав. Це інтегрований підхід до побудови основ і механізмів, за допомогою яких здійснюється управління бізнесом, у тому числі питання стратегічного планування, управління ризиками, забезпечення відповідності діяльності компанії вимогам законодавства тощо, які б дозволили агроформуванню успішно конкурувати на ринку, дотримуючись при цьому інтересів усіх зацікавлених сторін. Таким чином, корпоративне управління розглядається у широкому сенсі слова і відображає взаємодію безлічі суб'єктів економічних відносин з питань забезпечення ефективності діяльності аграрних підприємств і захисту інтересів зацікавлених сторін (акціонерів, ради директорів, менеджерів, інвесторів, кредиторів, співробітників, постачальників, покупців, державних чиновників, місцевих органів влади; місцевого населення та ін.), а також довгострокову стратегію присутності на аграрному ринку загалом.

У формулюванні визначення корпоративного управління як системи необхідно визначити її структурні елементи: об'єкт управління; суб'єкти управління; цілі корпоративного управління; механізми корпоративного управління [5, с. 96]. Визначаючи правомірність більшості розглянутих підходів, погоджуємося з таким. По-перше, об'єктом корпоративного управління є корпорація. Об'єктом може виступати господарське товариство або інтегроване корпоративне об'єднання, що залежить від специфіки вибору об'єкта дослідження. По-друге, найбільш обґрунтованим та перспективним вважаємо підхід у визначенні корпоративного управління як системи взаємовідносин. Адже загальну проблематику складають протиріччя та конфлікти інтересів у відносинах зацікавлених осіб — суб'єктів корпоративного управління. При цьому коло суб'єктів має бути розширеним на всіх зацікавлених осіб. В академічній літературі для визначення кола зацікавлених осіб прийнято використовувати термін "стейкхолдери".

Система корпоративного управління включає підсистему корпоративного самоуправління й підсистему організаційного корпоративного управління (виконавчу підсистему). Суб'єктом підсистеми корпоративного самоуправління є загальні збори акціонерів і спостережні ради. Предметом корпоративного самоуправління є відносини з формування та використання акціонерного капіталу, створення умов (зовнішніх і внутрішніх) для ефективного функціо-

нування агроформування як цілісної системи, а також гармонізації інтересів акціонерів і корпоративного менеджменту. Таким чином, система корпоративного управління поєднує в собі положення законодавства, нормативних вимог і враховує практику господарювання в корпоративному секторі. Це дозволяє агроформуванням залучати фінансово-інвестиційні, інноваційні й людські ресурси, ефективно здійснювати господарську діяльність і продовжувати своє функціонування, підвищувати вартість акцій і врахувати при цьому інтереси всіх суб'єктів корпоративних відносин.

Отже, система корпоративного управління включає сукупність юридичних і соціально-поведінкових норм та правил, у рамках яких функціонує корпоративне утворення і на базі яких будується взаємовідносини між його учасниками. Сучасна українська модель корпоративного управління, що склалася під впливом національних, історичних, політичних, економічних, соціальних і культурних традицій, сучасних господарських реалій характеризується рядом особливостей із наявністю компонентів усіх традиційних моделей, а саме: відносно розпорощеністю власності (але відсутністю ліквідного фондового ринку, низьким рівнем розкриття інформації й слабкими інституціональними інвесторами); стійкою тенденцією до концентрації власності й контролю (але при відсутності відповідального ефективного власника, уваги до дрібних акціонерів, адекватного фінансування та ефективного моніторингу); елементами перехресних володінь і формуванням складних корпоративних структур різного типу (але при відсутності тягіння до будь-якого типу).

Система корпоративного управління являє собою організаційну модель, за допомогою якої аграрне підприємство представляє і захищає інтереси своїх інвесторів. Ця система містить у собі багато складових: від ради директорів до схем оплати праці виконавчої ланки та механізмів оголошення банкрутства. Тип застосовуваної моделі залежить від структури корпорації, що існує в рамках аграрної ринкової економіки, і відображає сам факт поділу функцій володіння та управління сучасною корпорацією.

Корпоративне управління внаслідок своєї вагомості в економічному житті вже давно стало важливим напрямком діяльності людства. Останнім часом спостерігається зростання інтересу суспільства до проблеми корпоративного управління. Причина подібної ситуації полягає в тому, що проблеми, які вирішує корпоративне управління, тісно пов'язані з рядом поширених сьогодні явищ, які заслуговують на особливу увагу: зростання ролі приватного сектора; посилення тенденції до інтернаціоналізації та інтеграції аграрної економіки; нові умови конкуренції. Слід також

відзначити, що однією з тенденцій останнім часом є зміщення акцентів в управлінні в бік людського чинника і нематеріальних активів таких, як фірмова назва, патенти, бренди, торгові знаки та марки, ділова репутація, стратегічні угоди й ноу-хау в сфері організації та здійснення виробництва.

Таким чином, особливості корпоративного управління створюють умови для досягнення поставлених цілей інтегрованого об'єднання аграрних підприємств як системи. Як і будь-яка система, корпоративне управління будується при дотриманні чітко визначених та науково обґрунтованих принципів. Відповідно до світової практики, можна виділити такі основні принципи корпоративного управління:

- захист прав акціонерів-власників;
- прозорість (розкриття) відповідної фінансової інформації про діяльність товариства;
- контроль за діяльністю правління;
- незалежність наглядової ради у визначенні стратегії товариства, затвердженні бізнес-планів та важливих господарських рішень, моніторингу його діяльності;
- значна роль зацікавлених осіб в управлінні аграрним підприємством.

Слід зазначити, що саме корпоративні аграрні підприємства забезпечили в Україні небувалу концентрацію землекористування та капіталів, всебічну модернізацію аграрного виробництва, впровадження інновацій у бізнес-процесі і на цій основі — передові позиції на світових аграрних ринках. З іншої сторони, вони призвели до вимивання ресурсів сільських територій, сприяють соціальному розширенню сільських жителів, безробіттю на селі, занепаду інфраструктури. Тому обов'язковою складовою корпоративного управління та діяльності агрокорпорацій у цілому має бути корпоративна соціальна відповідальність перед суспільством [4, с. 80]. Її практика є невід'ємною умовою господарювання у розвинутих країнах та має значні масштаби і позитивні результати у стратегічному вимірі.

ВИСНОВКИ

Поняття "корпоративне управління" в сучасній економіці аграрних підприємств та в менеджменті, як правило, визначене неточно, охоплює величезну кількість різних економічних явищ та процесів. Найбільш повно його можна визначити як певну сукупність управлінських рішень, які впливають на те, як відбувається розвиток всередині корпорації, що знаходиться під управлінням або контролем відповідальних осіб. Узагальнюючи різні трактування цього поняття, можна зробити висновок, що корпоративне управління в агросфері варто розглядати у трьох аспектах, що не суперечать один одному, а доповнюють один одного: як науку (самостійну галузь знань); як організаційну модель, яка, з одного боку, повинна бути регулятором взаємовідносин між суб'єктами корпоративних відносин: менеджерами та власниками компаній, з іншого — координувати цілі різних зацікавлених сторін, спрямувати їх у єдине русло, при цьому забезпечувати ефективне функціонування корпорації; як систему або процес, за допомогою якого управляється і контролюється діяльність агрокорпорацій, підзвітних акціонерам.

Отже, корпоративне управління є новим напрямом економічної аграрної науки та господарської практики, тому недостатньо структуроване за змістом та термінологією. На нашу думку, розробка та обґрунтування теоретичних засад корпоративного управління суб'єктів господарювання агросфери потребує системного аналізу та синтезу як основоположного методологічного підходу їх здійснення. Важливим напрямом подальшого дослідження є ідентифікація й поглиблене вивчення структурних елементів системи корпоративного управління і, на цій основі, — обґрунтування критеріїв та показників оцінювання її ефективності.

Література:

1. Баюра Д.О. Корпоративне управління як об'єкт наукового дослідження / Д.О. Баюра // Вісник Київського національного університету. Економіка / За ред. В.Д. Базилевича. — К.: Вид-во КНУ. — 2008. — Вип. 99-100. — С. 26—29.

2. Євтушевський В.А. Стратегія корпоративного управління: монографія / В.А. Євтушевський, К.В. Ковальська, Н.В.Бутенко. — К.: Знання, 2007. — 287 с.

3. Задахайло Д.В. Корпоративне управління: навч. посіб. / Д.В. Задахайло, О.Р. Кібенко, Г.В. Назарова. — Харків: Еспада, 2003. — 333 с.

4. Ігнатенко М.М. Теоретичні засади та практичні напрями формування корпоративної соціальної відповідальності аграрних та харчових підприємств / М.М. Ігнатенко / Економіка АПК: міжнар. наук.-вир. жур. — № 1. — 2015. — С. 78—83.

5. Кузьмін О.Є. Менеджмент: теоретичні засади та практичні аспекти / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник. — Львів: Вид-во "Львівська політехніка", 2006. — 152 с.

6. Момот Т.В. Вартісно-орієнтоване корпоративне управління: від теорії до практичного впровадження: монографія / Т.В. Момот. — Харків: ХНАМГ, 2006. — 380 с.

7. Небава М.І. Теорія корпоративного управління: вузлові питання / М.І. Небава. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 295 с.

8. Педько А.Б. Власність, контроль і конфлікт інтересів в акціонерних товариствах / А.Б. Педько. — К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. — 325 с.

9. Румянцев С.А. Українська модель корпоративного управління: становлення та розвиток / С.А. Румянцев. — К.: Т-во "Знання": КОО, 2003. — 149 с.

10. Denis D., McConnel J. 2003. International Corporate Governance. [pdf] ECGI, Finance Working Paper, 5, p. 62. Available at: <<http://www.gobiernodelaempresa.cl/files/cge/biblioteca/acad/D.%20Denis%20y%20J.%20McConnell%20International%20Corporate%20Governance.pdf>>

11. Shleifer A. and Vishny R.W. (1997), A Survey of Corporate Governance. The Journal of Finance, 52: 737—783.

References:

1. Bayura, D.O. (2008), "Corporate governance as an object of scientific research", Visnyk Kyivskogo natsionalnogo universitetu. Ekonomika, vol. 99—100, pp. 26—29.

2. Yevtushevs'kyj, V.A. Koval's'ka, K.V. and Butenko, N.V. (2007), Stratehiia korporatyvnoho upravlinnia [Strategy of corporate management], Znannia, Kyiv, Ukraine.

3. Zadykhajlo, D.V. Kibenko, O.R. and Nazarova, H.V. (2003), Korporatyvne upravlinnia [Corporate management], Espada, Kharkiv, Ukraine.

4. Ihnatenko, M.M. (2015), "Theoretical bases and practical directions for the formation of corporate social responsibility of agricultural and food enterprises", Ekonomika APK, vol. 1, pp. 78—83.

5. Kuz'min, O.Ye. and Mel'nyk, O.H. (2006), Menedzhment: teoretychni zasady ta praktychni aspekty [Management: theoretical foundations and practical aspects], L'viv's'ka politekhnika, L'viv, Ukraine.

6. Momot, T.V. (2006), Vartisno-orientovane korporatyvne upravlinnia: vid teorii do praktychnoho vprovadzhenia [Value-oriented corporate management: from theory to practical implementation], KhNAMH, Kharkiv, Ukraine.

7. Nebava, M.I. (2004), Teoriia korporatyvnoho upravlinnia: vuzlovi pytannia [The theory of corporate governance: core issues], Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.

8. Ped'ko, A.B. (2008), Vlasnist', kontrol' i konflikt interesiv v aktsionernykh tovarystvakh [Ownership, control and conflict of interest in joint stock companies], Kyievo-Mohylians'ka akademiia, Kyiv, Ukraine.

9. Rumiantsev, S.A. (2003), Ukrain's'ka model' korporatyvnoho upravlinnia: stanovlennia ta rozvytok [Ukrainian model of corporate governance: formation and development], Znannia, Kyiv, Ukraine.

10. Denis, D. and McConnel, J. (2003), "International Corporate Governance", Finance Working Paper, vol. 5, pp. 62.

11. Shleifer, A. and Vishny, R.W. (1997), "A Survey of Corporate Governance", The Journal of Finance, vol. 52, pp. 737—783.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2016 р.